



דף שבועי

בס"ד

פרשת ראה, תשפ"ד, מספר 1584

כי ירחק ממך המקום

יוסף תבורי

שקדם להיתר זה. מצאנו בזה מחלוקת בין ר' ישמעאל ור' עקיבא:

ר' ישמעאל אומר: לא בא הכתוב אלא להתיר להן בשר תאוה, שבתחילה נאסר להן בשר תאוה, נכנסו לארץ הותר להן בשר תאוה. ר' עקיבא אומר: לא בא הכתוב אלא לאסור להן בשר נחירה (=המתת בהמה על ידי תחיבת סכין בנחיריו)¹, שבתחילה הותר להן בשר נחירה, משנכנסו לארץ נאסר להן בשר נחירה (מדרש תנאים לדברים [הופמן] יב, כ; השו"ת חולין טז ע"ב).

שני התנאים מסכימים, שבעקבות הריחוק מן המשכן, הנובע מפיזור העם בארץ אחרי כיבושה, יהיה מותר לישראל לשחוט בהמות בכל מקום ולאכול את בשרן. הם נחלקו בהיתר אכילת בשר בזמן שבין הקמת המשכן לבין הכניסה לארץ. לדעת ר' ישמעאל, בני ישראל נצטוו במדבר על מצוות השחיטה – שאין לאכול בשר אלא מבהמה שנשחטה כדין. ועם הקמת המשכן, צוותה התורה שאין לשחוט בשר לאכילה אלא אם הבהמה הובאה למשכן כקורבן.²

ר' עקיבא הסכים עם ר' ישמעאל שהתורה אסרה לשחוט בהמה שלא במסגרת קורבן, אבל היות שלא נצטוו עדיין באופן כללי על מצוות השחיטה, הותר להם לאכול בשר אם המיתו את הבהמה על ידי נחירה (אבל אבר מן החי נאסר כבר לכל בני נח).³

ספר דברים הוא נאומו האחרון של משה רבנו, סמותו לסמוך לכניסת עם ישראל לארצו. חלק מדברי משה בספר זה נועד להסביר לעם את השינויים שיחולו בקיום מצוות התורה בחיים החדשים בארץ ישראל, אחרי ארבעים שנה של חיים על פי התורה במדבר. שינויים אלה – יש מהם להקל על הקיים, ויש מהם להחמיר. מצד אחד, חלק מהדברים שנהגו בהם במדבר לא יהיו מתאימים לחיים בארץ, ומצד שני, הכניסה לארץ תחייב אותם במצוות שלא היו רלבנטיים לאנשים שחיו במדבר.

אחד השינויים הגדולים בין המצב במדבר למצב בארץ ישראל קשור לזיקה למשכן. כל זמן שישראל היה במדבר, המשכן היה משהו ממשי בחייהם. אך עם הכניסה לארץ ישראל וכיבושה, ועם קביעת מקום מיוחד למשכן, העם יתפזר בארץ, יתרחק ממקום המשכן והזיקה למשכן תוקטן ממילא. שינוי הקשור לריחוק מן המשכן והנוגע לחיי היום יום מצוי בפרשתנו, בפסקה הבאה (יב:כ-כא):

כִּי יִרְחִיב ה' אֶת-לְהִידָךְ אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבַּר לְךָ וְאִמְרַת אֲכֹלָה בְּשֵׂר כִּי תֵאָנֶה נִפְשֶׁךָ לְאָכֹל בְּשֵׂר בְּכָל אֹת נִפְשֶׁךָ תֹאכַל בְּשֵׂר. כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֶת-לְהִידָךְ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחַת מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאֲנֶךָ אֲשֶׁר נָתַן ה' לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָךְ וְאָכַלְתָּ בְּשִׁעְרֶיךָ בְּכָל אֹת נִפְשֶׁךָ.

לכאורה, משה רבנו בא להקל על ישראל; מעתה מותר לבני ישראל לשחוט בהמות, בקר וצאן, ולאכול מבשרם בכל מקום שירצו. משה מצהיר שהיתר זה בא מתוך התחשבות בתאוותם לאכול בשר, ומתוך הכרה שהם יגורו במקומות רחוקים מן המקום אשר בו יבחר ה' לשכן שמו שם. אבל קשה לדעת מה היה המצב

1 פירושים שונים נאמרו במשמעות נחירה שנזכרה במשנה חולין ה, ג: שקורע אותה מן הנחיריים עד החזה; שתוחב הסכין בנחיריו וחותר (רע"ב); שעקר הסימנים ושחט אותם (תפא"י).

2 אין זה ברור אם לדעת ר' ישמעאל, האיסור לאכול בהמה שלא נשחטה כדין קדם להקמת המשכן או שנצטוו עליו עם הקמת המשכן, יחד עם האיסור לשחוט מחוץ למשכן.

3 כך פירש הרמב"ם (יד החזקה, הלכות שחיטה ד, יז). אולם התוספות בחולין יז ע"א הציעו שגם לדעת ר' ישמעאל היה מותר להרוג מקנה בנחירה, באותן בהמות שהיו בעלי מום ואי אפשר היה להקריבן למשכן. וראו לקמן על היתר אכילת חיות שאינן ראויות לקורבן.

* יוסף תבורי הוא פרופ' אמריטוס של המחלקה לתלמוד באוניברסיטת בר-אילן.

אני מודה לידידי, אהרן גליק וג'ורג' לונדון, שקראו את המאמר ודנו עימי עליו לפני מסירתו.



כאמור, הסברה ששחיטת חולין נאסרה משום ששחיטה נחשבת כעבודת האל-ל מתאימה גם לשיטת ר' ישמעאל. אך דומה שאפשר ללמוד מסר נוסף משיטת ר' ישמעאל. הרקע לכך הוא שהתורה לא התירה לבני אדם הראשון לאכול בשר של בעלי חי עד אחרי המבול. אחרי המבול, הותר להרוג בעלי חיים לצורך אכילת בשרם (בר' ט:ג), אך היתר זה הוא 'קונצסיה' לבני אדם.⁷ כאמור, אחרי הקמת המשכן התירה התורה שחיטת מקנה לצורך אכילת הבשר רק אם יקריבו את דמה למזבח. בכך התורה מדגישה ששפיכת דם, אפילו של בהמה, צריכה כפרה, ואין לעשות כן אלא במסגרת עבודת ה'.

דרישה זו משתלבת במצוות התורה, שכאשר אדם מבקש לאכול בשר של חיות ועופות, שאי אפשר להביא את דמם למזבח כי הם אינם מתאימים לקורבן שלמים, עליו לכסות את דמם בעפר. מסר זה היה ברור יותר אילו ציוותה התורה לכסות את דמן של בהמות חולין.⁸

האיסור של שחיטת קורבנות מחוץ למשכן עבר תהפוכות עם הכניסה לארץ. התורה תלתה את האיסור בריחוק מן המקום אשר יבחר בו ה'. חז"ל הבינו שהמשכן הוא המקום שבו בחר ה' רק כאשר הארון נמצא בתוכו. כאשר הארון לא היה בתוכו, כגון כאשר יצא העם למלחמה או כשהוא נשבה על ידי הפלשתים, הותר לשחוט נדרים ונדבות בבמות פרטיות. תולדותיה של הלכה זו מלמדות כיצד התורה שבכתב והתורה שבעל פה התמודדו עם מציאות משתנה על ידי התאמת ההלכה למצב החדש.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

7 ראו מ"ד קסוטו, מאדם עד נח, ירושלים תש"ט, עמ' 36. יש ספרות רחבה על חזון הצמחונות של הרב קוק ואכמ"ל.⁵

8 הופמן (שם, עמ' שכח) תמה מדוע לא ציוותה התורה על כיסוי הדם של בהמות חולין, ותירץ לפי שיטתו, שמצוות כיסוי הדם נועדה לחזק את איסור אכילת הדם. הוא כתב: "ומכל מקום, אין חובה לכסות דם בהמות של חולין, אולי משום שיש אפשרות להשתמש בדם זה לצורך כפרת האדם". השוו עוד Jacob Millgrom, *Leviticus 17-22, The Anchor Yale Bible*, Yale University 2000, בפרשנותו לפסוק זה.

שורשי המחלוקת בין ר' ישמעאל ור' עקיבא מצויים בפרשה אחרת בתורה. בספר ויקרא כתוב:

אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׂוֹר אוֹ כֶּשֶׁב אוֹ עֵז בַּמִּחְנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמִּחְנֶה. וְאֵל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יִבְיֵאוּ לְהִקְרִיב קֶרְבָּן לַה' לִפְנֵי מִשְׁכַּן ה' דָּם יִחֹשֵׁב לְאִישׁ הַהוּא דָם שְׂפָף וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ (יז:ג-ד).

לפי חז"ל, פרשה זו עוסקת בבהמה שהוקדשה כקורבן לה', והתורה מצווה שאין להקריבה לה' אלא במשכן. השוחט בהמה כזו מחוץ למשכן במזיד – חייב כרת.⁴ אבל לפי פשוטו של מקרא, הפרשה עוסקת בכל בהמה שאדם רוצה לאכול את בשרה. שני התנאים הסכימו שהתורה אוסרת שחיטת בשר, אלא אם הבהמה הובאה כקורבן לפני ה'. לדעת ר' ישמעאל, אסור לאכול בשר בהמה שלא נשחט כדון, והיות שהתורה אסרה שחיטה שלא לצורך קורבן, אין אפשרות לאכול בשר חולין כלל.⁵ ואילו ר' עקיבא סובר שעדיין לא נצטוו על איסור אכילת בשר בהמה שלא נשחטה כדון, ולכן אפשר היה לאכול בשר על ידי המתת הבהמה בדרך אחרת.

מעתה, ננסה להבין את המשמעות הרעיונית של דברי התנאים שהסכימו שהתורה אסרה שחיטת חולין בזמן שהיו ישראל במדבר. שני חכמים מקצוות עולם שונים דנו בזה וכיוונו לפירוש אחד. אחד מהם היה ר' מאיר שמחה הכהן (1843–1926), מגדולי רבני מזרח אירופה בשעתו, והשני היה רד"צ הופמן (1843–1921), בעל פירוש מדעי לתורה שהתמודד עם ביקורת המקרא. לדברי שניהם,⁶ שחיטה נחשבה כמלאכה המיוחדת לעבודת האל, כמו הקטרת קטורת או השתחווייה. לכן, כדי לגמול את העם מעבודת אלילים, קבעה התורה שאין לשחוט בהמה, אלא לצורך קורבן לה' במשכן. עם הכניסה לארץ, כאשר יגורו בני ישראל רחוק מהמשכן, התירה התורה לשחוט בשר בכל מקום ולאכלו. כבר עמדנו על כך, שלפי ר' ישמעאל יש כאן היתר ממשי; דבר שהיה אסור, עכשיו הוא מותר. אבל לפי ר' עקיבא הייתה כאן חומרה; שהרי לדבריו, גם לפני הכניסה לארץ יכלו ישראל לאכול בשר בכל מקום, על ידי נחירת הבהמה, ועכשיו קבעה התורה שאין לאכול בשר אלא על ידי שחיטה.

4 פרשנות זו מבוססת על דברי הרמב"ם (יד החזקה, מעשה הקרבנות, יח:ג). וראו דברי הנצי"ב (בפירושו "העמק דבר" לוי' יז:ג) המבחין בין פירוש הפרשה לשעתה לבין פירושה לדורות.

5 הופמן קרא לפירושי ר' ישמעאל: 'הפשט המובן בהשקפה שטחית' (מסילות לתורת התנאים, עמ' 11). הרמב"ן כתב שדעתו של ר' ישמעאל 'הוא הנאות בכתוב על דרך הפשט' (פירושו לוי' יז:ב).

6 מאיר שמחה הכהן, אור שמח, בני ברק תשס"ח, עמ' קמד; דוד צבי הופמן, ספר ויקרא מפורש, א, ירושלים תשל"ו, עמ' שכא.